

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№6(3)

2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 484 sahifa,
9-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

O'zbek bolalar folklorining etnopsixologik jihatlarini.....	10
<i>Alimbayeva Shaxlo Tursunovna</i>	
The Convergence of Educational Paradigms: Policy Borrowing, Adaptability, and Institutional Reform in Uzbekistan's Modern School System	15
<i>Lola Rakhmonovna Djurakulova, Karina Eduardovna Bushevskaya</i>	
Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida valeologik kompetensiyalarni rivojlantirish	21
<i>Xudoyberdiyev G'iyosiddin Baxtiyor o'g'li, Mamatqulov Davronbek Abdig'apparovich</i>	
Autizm spektridagi buzilishlarga ega bolalar rivojlanishida STEAM ta'lim texnologiyasining pedagogik ahamiyati.....	25
<i>Ne'matova Hilola Ikrom qizi, Ahmadova Zuhra Adizovna</i>	
Ozodlikdan mahrum qilingan shaxsning jazoni ijro etish muassasasidagi moslashuvining psixologik xususiyatlari	30
<i>Saydullayeva Muxabbat Abdullayevna</i>	
Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati.....	33
<i>Shodiyeva Gulruh Xayrullayevna, Ergasheva Farog'at</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida gamifikatsion topshiriqlar asosida divergent fikrlashni shakllantirishning didaktik mexanizmlari.....	37
<i>Jalilov Muhammadali Abdumutalibovich, Saloydiov Sevaraxon Mahammadsharif qizi</i>	
Darsdan tashqari mashg'ulotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyat tajribasini shakllantirish	41
<i>Sayfiddinova Muxlisa Sayfiddinova</i>	
Harbiy xizmatchilar oilalarida inqirozlarni profilaktika qilishda ijtimoiy-psixologik xizmatlarning o'rni	45
<i>Sh. S. Kurbanova</i>	
Yosh onalarning pedagogik kompetensiyalariga oid ilmiy-nazariy yondashuvlar	49
<i>Yuldasheva Zulayxo Sadullayevna</i>	
Роль нарративно-экспозиционной терапии при работе с детьми, репатрированными из ЗОН вооружённых конфликтов	53
<i>Юлдашев Санжар Рузимуродович</i>	
Boshlang'ich sinf texnologiya darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar: muammo va uning yechimlari.....	57
<i>Mamatova Karomat Ilhomjonovna</i>	
Bitiruvchi sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish jarayonlarida individual yondashuvning ahamiyati ...	61
<i>Asilova Sanobar Xatamboyevna</i>	
Optika bo'limini o'qitishning didaktik asoslari.....	66
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Shomurodova Maftuna Tolibjon qizi, Rayimova Muazzam Xolbobo qizi</i>	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarida kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarni rivojlantirish uchun Gamified Project-Based Learning asosidagi integrativ metodika ishlab chiqish	69
<i>D. Y. Pulatova, G' R. Berdiyev</i>	
Psixologik savodxonlikning o'smirlar akademik savodxonligiga ta'siri.....	76
<i>Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida fizika darslarida loyihaviy ta'limni qo'llashning pedagogik asoslari	81
<i>Ismonov Turgunpulat To'liqinovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiatga oid kompetensiyalarini rivojlantirishda mashg'ulot, ekskursiya va sayrlardan foydalanish metodikasi.....	84
<i>Maripova N. X.</i>	
Individual yondashuvga asoslangan pedagogik mexanizmlarni amaliyotga joriy etish metodikasi	88
<i>Nurova Malika Abduzairovna</i>	

Communicative Learning as a Basis for Critical Thinking Development	92
<i>Petrosyan Nelya Valerevna, Khalilova Farangiz Khoshimovna</i>	
Nikohdan oldingi hissiy-emotsional kompetentlikni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik omillari	97
<i>Raximova Gulxayo Alisherovna</i>	
Talabalarda chidamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati	100
<i>Shaalimov Muxtorsha Atxamovich</i>	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ertaklar orqali tarbiya berish usullari	105
<i>X. Sh. Ochilova</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol ta'lim texnologiyalarining samaradorligi	109
<i>Xalilova Dilnoza Furkatovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kitobxonlik madaniyatini kreativ yondashuvlar asosida shakllantirish imkoniyatlari	112
<i>Xolyigitova Bahoroy Kimsanboyevna</i>	
Bo'lajak buxgalteriya hisobi va audit sohasidagi talabarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari	117
<i>Arziyeva Visola Namozovna</i>	
Boshlang'ich ta'lim mazmunini tizimlashtirishning didaktik va aksiologik tamoyillari	121
<i>Shabbazova Dilfuza Ruzikulovna</i>	
Munis Xorazmiy devonining o'rganilishi va uning tarixiy-etimologik tahlili	125
<i>Sharopova Durdona Azim qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar asosida pedagogik kompetensiyalarni takomillashtirish asoslari	129
<i>Tashmatova Gulzoda</i>	
Maktabgacha ta'limda steam yondashuvining didaktik imkoniyatlari	133
<i>To'xtaboyeva Maftunaxon G'aniyevna</i>	
Raqamli pedagogikaning zamonaviy ta'lim rivojlanishidagi o'rni	137
<i>Tojiyeva Asila Abdimannon qizi, Pardayeva Ra'no Eshboyevna</i>	
Talabalar jamoasida uchraydigan nizoli vaziyatlarning diagnostik tahlili	142
<i>Vaxobova Muxtabar Nurmuhimmat qizi</i>	
Kreativ yondashuv asosida talabalarining kasbiy sifatlarini shakllantirish	146
<i>Xolmatova Gulhayo Ulug'bekovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasining psixologik asoslari	151
<i>Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna</i>	
Umumta'lim maktab direktorlarining boshqaruv samaradorligini oshirishda media va axborot savodxonligini rivojlantirish modelini takomillashtirish	156
<i>Abdulxakimova Ziyoda Latibjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsda muammoli STEAM loyihalarini yaratish ko'nikmalarini rivojlantirish	161
<i>M. S. Achilova</i>	
Optik tushunchalarni shakllantirish metodikasi	165
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Cho'liyeva Sofiya Sobirjon qizi, Shog'dorova Moxinur Bobomurot qizi</i>	
PHET simulyatsiyalari yordamida optikani o'rgatish	169
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Toshmirzayeva Buvioysha Panji qizi, Ruziyeva Jasmina Sirojiddin qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy fikrlashini o'ziga xos jihatlari	173
<i>Gafurova Shoxista Erali qizi</i>	
O'zbekiston hududlarida yengil atletika infratuzilmasi va sportchilar tayyorlash tizimini tashkiliy-boshqaruv asoslari	178
<i>Hakimova Mushtariybonu Hamidovna, Tursunpolatova Ziyoda Jahongir qizi</i>	
O'zbekistonda mustaqil fikrlash muammosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili	181
<i>Tursunova Dilbar Zafarovna</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Methodology for Developing Competencies in Primary Education and the Communicative Analysis of Oral Speech..... 184 Turumbetova Aygul Yusupbaevna	184
	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini "Tarbiya" darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga o'rgatish metodikasi ..... 189 Ummatkulova Sayyora Shovkatovna	189
	Boshlang'ich sinflarda matematika ta'limini tashkil etish ..... 191 Saydullayeva Shabbona Ashraf qizi, Axtamqul Azamqulov, Anvar Yusupov	191
	Metakognitiv xabardorlik ko'rsatgichlarining ta'lim shakliga bog'liqligi..... 195 Ermatova Robiya Bekjonali qizi	195
	The Integration of Artificial Intelligence Technologies in Esp Instruction: Enhancing Professional Communicative Competence in Higher Education ..... 199 Ismailova Shaira Ferdausovna	199
	Intercultural Communicative Competence in English Language Teaching: Preparing Global Learners ..... 204 Maqsudova Gulnoz Olimovna	204
	Teaching Reading Through Multimodal Texts: Enhancing Comprehension and Engagement in EFL Classrooms ..... 208 Norboyeva Shahnoza Jo'rabek qizi	208
	Digital Technologies and Cognitive Competence Development in English Language Teaching ..... 212 Sharipova Muhabbat Erkinovna	212
	Raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellektga asoslangan elektron o'quv resurslarini loyihalashning konseptual-pedagogik asoslari va didaktik muammolar tahlili..... 216 Shirinov Feruzjon Shuxratovich, Raxmonov Ziyodillo Xusanovich	216
	Boshlang'ich ta'limda timss mezonlari: kontekstli muammolarga yondashuv ..... 222 Yo'ldoshev Farhodjon Baxtiyor o'g'li	222
	O'qituvchilarning qadriyatlarini va stressga barqarorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning psixologik tahlili ..... 227 Yuldashova Dilafuz Shavkatovna	227
	Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish pedagogik muammo sifatida ..... 229 Safarova Madina Azamat qizi	229
	Социально-психологические особенности отношения студентов к использованию искусственного интеллекта chatgpt в образовательной деятельности..... 233 Аскарлова Гулрух Оринбасаровна	233
	Диалог культур в произведениях русскоязычных писателей Узбекистана XXI века ..... 239 Чернова Татьяна Алексеевна, Отакулов Ғолиб	239
	Русский язык как пространство межкультурной коммуникации в литературе Узбекистана ..... 242 Чернова Татьяна Алексеевна, Имамов Жавлонбек, Абдурахмонов Элбек	242
	Umumta'lim maktablarida jismoniy tarbiya va sport tadbirlarining asosiy shakllari ..... 245 Abdulkarimov Nurmaxan Amirxanovich	245
	Orol bobo obrazi orqali inson va tabiat birligining talqini ..... 249 Hayotova Diyora Hamid qizi	249
	Yosh taekvondochilarda (10–12 yoshli) kuch, tezkorlik va ephillik sifatlarini takomillashtirish metodikasi .. 254 Iminova Z. B., Nazarova M. A.	254
	Oliy ta'lim muassasasi kafedra mudirlarida liderlik xususiyatini rivojlantiruvchi ijtimoiy-psixologik omillar .... 258 Mamatkulova Kimyoxon Abdugalilovna	258
	Mediafalsafaning oliy ta'lim tizimidagi didaktik imkoniyatlari va pedagogik funksiyalari ..... 265 Mirabdullayev Izzatillo Isroiljon o'g'li	265
	Maktabgacha ta'lim tashkiloti kun tartibini to'g'ri tashkil etishda tarbiyachining roli..... 271 Muminova Gulasal Baxodirovna	271
	Soft Skills yondashuvi asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida pedagogik muloqot madaniyatini shakllantirish ..... 275 Quvonova Nodirabegim Shavkat qizi	275
	Tasviriy faoliyat jarayonida eshitishda nuqsoni bo'lgan o'quvchilarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirish .. 280 Sadirova Kamola Giyozovna	280

Inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus pedagogik metodlar orqali o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash.....	284
<i>Suyunova Kamola Jamshed qizi, Suvonova Kamola Rayimkulovna</i>	
Web-dizayn texnologiyalari asosida bo'lajak informatika va axborot texnologiyalari o'qituvchilarining raqamli kompetentligini shakllantirish metodikasi	287
<i>Ulmasbek Abdubanapovich Yuldashev, Prof. Dr. Ayhan Istanbulu</i>	
O'smirlar axloqiy rivojlanishining psixologik determinantlari va ularni takomillashtirish mexanizmlari	293
<i>Umaraliyev Muzaffarjon Muhammadjon o'g'li</i>	
Oliy ta'limda o'zbek tili fanini o'qitish: muammo va yechimlar	297
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna</i>	
Folklor motivlarining bolalar xarakteri shakllanishidagi o'rni.....	300
<i>Safarova Nigora Oxunjonovna, Sayfilloyeva Jasmina Jahongirovna</i>	
Kreativ pedagogga qo'yiladigan talablar va uni shakllantirish bosqichlari	304
<i>Abdialimova Maxfuza Safarboy qizi</i>	
Biologiya darslarida STEM va biotexnologiya integratsiyasining nazariy poydevori	307
<i>Abdusamatov Abduqodir Norqul o'g'li</i>	
The Effectiveness of Project-Based Learning in Developing 21 st -Century Skills Among EFL Learners	314
<i>Axmatova Munisa Orif qizi</i>	
Autizm spektri buzilishi bo'lgan bolalarning o'yin faoliyati asosida ijtimoiylashuvi.....	320
<i>P. M. Pulatova, El'muradova Madina Yangiboy qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy kompetensiyalarini xalq og'zaki ijodi asosidagi didaktik o'yinlar orqali rivojlantirishning lingvopsixologik va tarbiyaviy mexanizmlari	326
<i>Muqimova Gullola Qobil qizi, Sultonov Humoyun Ulug'murodovich</i>	
Tillarni o'qitish jarayonini modellashtirishning metodologik asoslari	330
<i>Nurkeldi Jarasbayev</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalarining informatika ta'limidagi o'rni va ahamiyati	334
<i>Abdullayev Abubakir Narzullayevich, Xurozboyeva Sevinch Abror qizi</i>	
Научно-методологические основы организации психопрофилактической и психокоррекционной работы в практической психологии	337
<i>Ядгарова Озода Ибрагимовна</i>	
Raqamli ta'lim muhitida birlamchi manbalar bilan ishlashning sun'iy intellektga asoslangan pedagogik-metodik mexanizmlari	342
<i>Yursinboyev Jaxongir Mexrojiddin o'g'li</i>	
Zamonaviy biologiyada umumiy genetikaning o'rni va istiqbollari	348
<i>Ko'bayev Jurabek Eshmamatovich</i>	
Разработка системы мониторинга информационной безопасности для высших учебных заведений... ..	352
<i>Хамроев Шохбоз Султонмуродович</i>	
Klaster metodi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida matnli masala yechish ko'nikmasini rivojlantirish ..	356
<i>Atoeva Laylo Akram qizi</i>	
Ta'lim subyekti sifatida o'qituvchi va sun'iy intellektning psixologik-pedagogik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish	363
<i>Mirzaxmatova Sayyora Saydaxmatovna</i>	
Research Methodologies for Examining English Texts Focused on Ecotourism Destinations	366
<i>Nurbek Yavqochev</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar aqliy rivojlanishida bolalar adabiyotining o'rni.....	369
<i>Yuldoshova Mexriniso</i>	
Integrativ yondashuvning logopedik mashg'ulotlar orqali dizartriyaning korreksiyalashdagi ahamiyati	372
<i>Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li</i>	
Jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samaradorligi	378
<i>Axmedjanov Shuhrat Boltayevich</i>	
Og'zaki nutqni baholash va rivojlantirish omillari va nutqiy vaziyatlar	381
<i>G'aybulloyeva Feruza Bobir qizi</i>	
Hayotiy vaziyatlar asosida matematik tasavvurlarni shakllantirish	384
<i>Raimberdiyeva Sh. N., Ismoilova M. M.</i>	

The Role of Word Formation Processes in Enriching the Vocabulary of the English Language	387
<i>Qoldigiz Mirzayeva</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanishini psixodiagnostika qilishning nazariy va amaliy asoslari	391
<i>Radjabova Dilnura Anvarbekovna</i>	
Maktabga tayyorlov yoshida aqliy tarbiyalashda didaktik o'yinlarning o'rni va ahamiyati.....	397
<i>Ziyodullayeva Ruxshona O'ral qizi, Ismoilov Bobur Tohirovich</i>	
O'quvchilarda tanqidiy fikrlash va axborotni saralash kompetensiyasini rivojlantirishning neyropedagogik mexanizmlari.....	401
<i>Xolmatova Saboxat Ilxomjon kizi</i>	
Akmeologik yondashuv asosida talabalarda konfliktologik kompetentlikni rivojlantirishni takomillashtirish ...	408
<i>Xoshimova Muazzamxon Zaynalobidinovna</i>	
Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining dirijyorlik apparatini shakllantirishda qo'llaniladigan interfaol metodlarning ahamiyati.....	413
<i>Z. A. Nuraliyeva</i>	
3-sinf ona tili darsligidagi birikuvchanlikka doir mashqlar tahlili.....	417
<i>Safarov Firuz Sulaymonovich, Hamroyeva Zahro G'afforovna</i>	
Лингво-дидактические требования к организации дистанционного обучения иностранному языку: цифровизация, инклюзия и мировой опыт	420
<i>Азимова Ситора Рахимовна</i>	
Развитие альтруистической самоотверженности у подростков на основе прогрессии навыков позитивного мышления	429
<i>Ахрарова Шоира Батыровна</i>	
“Лишний человек” и трагическое осознание своей ненужности	433
<i>Мустафоева Холида Худжагелдиевна</i>	
Talaba-psixologning kasbiy muhim sifatlarini takomillashtirish amaliy ishga tayyorlik omili sifatida	438
<i>Nurimbetova Elmira Jumamuratovna</i>	
Texnologiya faniga sun'iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilishning pedagogik imkoniyatlari	441
<i>Abdufatayev Sherjaxon Abduazimovich, Yaminova Nargiza Nuriddinovna</i>	
Alisher Navoiy ijodiy merosida ustoz-shogird munosabatlarining aksiologik asoslari	444
<i>Abdullayeva Sabohat G'ayratullayevna</i>	
The Role of Artificial Intelligence in Enhancing English Language Teaching and Learning	448
<i>Asamatdinov Alim Baxtiyarovich, Ochilova Dilfuza Nematovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida monologik nutqni shakllantirishda savod o'rgatish, matn bilan ishlash va audiovizual vositalarning ahamiyati	451
<i>Ikromova Gulhida Axmadillo qizi, Axmadjonova Dilroz Abdulaxad qizi</i>	
Raqamlashtirish sharoitida talabalarda korrupsiyaga nisbatan intolerant madaniyatni rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari.....	456
<i>Axmedova Dilnora Kobiljonovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida steam texnologiyasidan foydalanishning amaliy asoslari.....	460
<i>Boltayeva Nasiba Ilhom qizi</i>	
Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi.....	464
<i>Bozorova Nigora Sodiqjon qizi</i>	
Kontekstli yondashuv orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining lisoniy-pragmatik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	467
<i>Eshoqulova Kamola Ibroximovna</i>	
Eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar muloqot ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyalari	471
<i>Isoqjonova Dilfuzaxon Muxtorjon qizi</i>	
Talabalik davrida o'quv faoliyatidan qoniqqanlik va lokus nazorat o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	474
<i>Jo'rayeva Iqbolxon Po'latovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yo'l harakati xavfsizligi kompetensiyalarini rivojlantirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasi	479
<i>Jumayev Yunus Rashidovich</i>	

INTEGRATIV YONDASHUVNING LOGOPEDIK MASHG'ULOTLAR ORQALI DIZARTRIYANI KORREKSIYALASHDAGI AHAMIYATI

Akramov Dostonbek Ikromjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik fakulteti

Inklyuziv ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarda uchraydigan murakkab nutq patologiyasi - dizartriyaning korreksiyalashda integrativ yondashuvning ilmiy-nazariy, metodologik va amaliy asoslari har tomonlama va chuqur tahlil qilingan. Maqolada dizartriyaning markaziy asab tizimi organik shikastlanishlari bilan bog'liq bo'lgan ko'p qirrali klinik-nevrologik tabiati yoritilib, an'anaviy logopedik metodikalarni tibbiy muolajalar, neyropedagogik strategiyalar, sensor integratsiya prinsiplari, kinezologik va art-terapevtik texnologiyalar bilan sinxron ravishda birlashtirish mexanizmlari ochib berilgan. Logopedik mashg'ulotlar tizimida bioenergoplastika, logoritmika, kinestetik va kinetik praksisni rivojlantirish hamda psixolingvistik metodlarni o'zaro integratsiya qilish orqali korreksion-pedagogik jarayonning samaradorligini oshirish, miyaning kompensatorlik imkoniyatlarini faollashtirish usullari sof matnli tahlil ko'rinishida taqdim etilgan. Maqola soha mutaxassislari, defektologlar, logopedlar va ilmiy izlanuvchilar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: dizartriya, integrativ yondashuv, logopedik korreksiya, neyrofiziologiya, neyropedagogika, bioenergoplastika, sensor integratsiya, miya plastikligi, psixolingvistika, logoritmika, art-terapiya, multidissiplinar model.

Abstract: This extensive scientific article provides a comprehensive and deep analysis of the theoretical, methodological, and practical foundations of an integrative approach in correcting dysarthria, a complex speech pathology in preschool and primary school children. The paper highlights the multifaceted clinical-neurological nature of dysarthria associated with organic lesions of the central nervous system and uncovers the mechanisms for synchronously combining traditional logopedic methodologies with medical treatments, neuropedagogical strategies, sensory integration principles, kinesiological, and art-therapeutic technologies. It presents comprehensive text-based structural analytical models for improving the efficiency of the speech-language pathology intervention by establishing a synchronous chain of bioenergoplastika, speech rhythmic (logoritmika), kinesthetic and kinetic praxis development, and psycholinguistic methods within speech therapy sessions to activate the compensatory capabilities of the brain. The article is intended for specialists, defectologists, speech-language pathologists, and researchers in the field.

Key words: dysarthria, integrative approach, logopedic correction, neurophysiology, neuropedagogical framework, bioenergoplastika, sensory integration, brain plasticity, psycholinguistics, logoritmika, art therapy, multidisciplinary model.

Аннотация: В данной научной статье всесторонне и глубоко проанализированы научно-теоретические, методологические и практические основы интегративного подхода к коррекции дизартрии - сложной речевой патологии, встречающейся у детей дошкольного и младшего школьного возраста. В статье раскрывается многогранная клинично-неврологическая природа дизартрии, связанная с органическими поражениями центральной нервной системы, а также освещаются механизмы синхронного объединения традиционных логопедических методик с медицинскими процедурами, нейропедагогическими стратегиями, принципами сенсорной интеграции, кинезиологическими и арт-терапевтическими технологиями. Представлены методы повышения эффективности коррекционно-педагогического процесса посредством интеграции биоэнергопластики, логоритмики, развития кинестетического и кинетического праксиса, а также психолингвистических методов в системе логопедических занятий, направленных на активизацию компенсаторных возможностей мозга. Статья предназначена для специалистов отрасли, дефектологов, логопедов и научных исследователей.

Ключевые слова: дизартрия, интегративный подход, логопедическая коррекция, нейрофизиология, нейропедагогика, биоэнергопластика, сенсорная интеграция, пластичность мозга, психолингвистика, логорitmika, арт-терапия, мультидисциплинарная модель.

KIRISH

Zamonaviy maxsus pedagogika, defektologiya va bolalar neyropsixologiyasining eng jiddiy hamda ko'p tarmoqli muammolaridan biri - bolalar o'rtasida markaziy asab tizimining organik va funksional shikastlanishlari tufayli kelib chiquvchi nutqiy patologiyalarning nafaqat son jihatidan ko'payishi, balki tizimli tabiati jihatidan chuqurlashib borayotganligidir. Bunday nuqsonlar sirasida dizartriya o'zining polimorf (ko'p shaklli) klinik manzarasi, patogenetik mexanizmlarining murakkabligi va an'anaviy pedagogik ta'sirlarga chidamliligi (rezistentligi) bilan alohida ajralib turadi.

Dizartriya - bu markaziy va periferik asab tizimining invetsiya yetishmovchiligi sababli nutq apparati harakatlanish tizimining (artikulyatsiya, nafas olish, ovoz hosil qilish va prosodika) organik buzilishidir. Dizartriyali bolalarda faqatgina ayrim tovushlar talaffuzi buzilmaydi, balki butun nutq tizimi, uning fonetik-fonematik, leksik-grammatik tomonlari, shuningdek, sensor, motor, diqqat, xotira, sensor gnozis va emotsional-irodaviy sohalari ham chuqur patologik jarayonga tortiladi.

Uzoq yillar davomida dunyo va mahalliy logopediya amaliyotida dizartriyani davolash va korreksiyalash asosan izolyatsiya qilingan, ya'ni faqatgina an'anaviy artikulyatsion gimnastika, mexanik yordamida tovush qo'yish va ularni bo'g'in hamda so'zlarda takrorlash bilan cheklangan tor pedagogik yondashuv asosida olib borildi. Biroq zamonaviy neyrologiya, neyrolingvistika va neyropsixologiya fanlarining fundamental yutuqlari shuni isbotlamodaki, bunday tor doiradagi, bir tomonlama mashg'ulotlar dizartriyadagi markaziy asabiy nuqsonlarni, miya po'stlog'i va po'stlog' osti tuzilmalaridagi disfunktsiyalarni to'liq bartaraf eta olmaydi. Natijada olingan ijobiy natijalar beqaror bo'lib, bola logoped xonasidan tashqariga chiqqanda, o'zining kundalik nutqiy muloqotida yana eski nuqsonli talaffuz shakliga qaytadi. Bugungi kunda dizartriyani korreksiyalashda integrativ yondashuv eng samarali, zamonaviy va ilmiy asoslangan metodologik poydevor hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Integrativ yondashuv deganda tibbiy, psixologik, pedagogik, kinezologik va innovatsion korreksion texnologiyalarning oddiy mexanik yig'indisi emas, balki ularning bir umumiy maqsad - bolaning integrallashgan shaxsiy va nutqiy rivojlanishini ta'minlash yo'lida bir-biriga singib ketishi va logopedik mashg'ulotlarning har bir mikrobosqichida aks etishi tushuniladi. Miya plastikligi (neuroplasticity) o'ta yuqori bo'lgan bolalik davrida o'zaro muvofiqlashtirilgan integrativ korreksion muhitni yaratish asab tizimining zaxira va kompensator imkoniyatlarini maksimal darajada faollashtiradi. Bu yondashuv nuqsonni mahalliy darajada emas, balki butun organizm, tana, sezgilar va ruhiyat zanjirida bartaraf etishni ko'zda tutadi, bu esa korreksion logopedik ishlarning fundamental maqsadidir.

Dizartriyaning patofiziologik mexanizmlarini tushunish uchun bosh miya va asab yo'llarining nutq harakatlari boshqarishdagi ishtirokini chuqur tahlil qilish lozim. Dizartriya hech qachon oddiy funksional buzilish hisoblanmaydi; u har doim organik substratga ega.

Asab tizimining qaysi sohasi shikastlanganligiga qarab, dizartriyaning klinik shakllari va mushaklar tonusining o'ziga xos patologiyalari yuzaga keladi. Bosh miya po'stlog'ining oldingi markaziy pushtasi va undan chiquvchi piramidalar yo'llarining zararlanishi nutq mushaklarida spastik falajlikni keltirib chiqaradi. Bunday holatda tildagi mushaklar o'ta tarang, orqaga tortilgan, tana qismi yo'g'onlashgan bo'ladi va bu spastik dizartriyaga xosdir. Agar shikastlanish uzunchok miya, ko'prik va ulardagi kranial asablar (V, VII, IX, X, XII juft asablar) o'zaklarida yoki ularning periferik tolalarida bo'lsa, sust falajlik rivojlanadi. Bunda til yumshab, og'iz bo'shlig'i tubida lanj bo'lib yotadi, mushaklar atrofiyaga uchraydi, bu esa gipotonik yoki flassid dizartriyaning neyrologik asosidir. Miyaning po'stlog' osti tugunlari, ya'ni ekstrapiramidal tizimning shikastlanishi nutq jarayonida eng og'ir asoratlardan biri - mushaklar tonusining o'zgaruvchanligi (distoniya) va ixtiyorsiz, nazorat qilib bo'lmaydigan harakatlarni (giperkinezlarni) yuzaga keltiradi. Giperkinetik dizartriyada bola so'z boshlamochi bo'lganda uning tili, lablari va yuz mushaklari beixtiyor tortilib, nutqning ritmik va sur'at strukturasi butunlay parchalanadi. Miyacha va uning o'tkazuvchi yo'llari patologiyalari esa nutq harakatlarining asinergiyasi va ataksiyasini keltirib chiqaradi. Miyacha tipidagi ataktik dizartriyada bolaning nutqi xuddi mast odamnikidek, bo'g'inlarga bo'lingan (skandirlashgan), portlovchi va dinamik kuchi boshqarilmaydigan holatga keladi.

Bunday murakkab va ko'p o'choqli neyrologik patologiya fonida bolaning ekspressiv nutqi g'uldiragan, sekin yoki o'ta shoshqaloq, burun tovushi bilan qoplangan (nasallashgan) va atrofdagilar uchun mutlaqo tushunarsiz bo'lib qoladi. Dizartriyani korreksiyalashdagi asosiy muammo shundaki, u bir vaqtning o'zida ham tibbiy-biologik, ham psixologik, ham pedagogik muammolar konglomeratidir. Logopediya amaliyotidagi eng katta to'siq - bu mutaxassislar o'rtasidagi funksional uzilishdir. Masalan, agar logoped faqatgina tovush qo'yish mashqlari bilan shug'ullansa-yu, lekin bolaning til mushaklaridagi yuqori spastiklik shifokor-nevrolog buyurgan farmakologik vositalar va fizioterapevtik muolajalar bilan yumshatilmasa, logopedik mashg'ulotlar bolaga faqatgina jismoniy charchoq va azob keltiradi. Bola o'zining jismoniy imkonsizligini his qilib, ruhiy tushkunlikka tushadi,

unda nutqiy muloqotdan qochish (mutizm elementlari yoki logofobiya - nutqdan qo'rqish) shakllanadi. Bundan tashqari, dizartrik bolalarda ko'pincha sensor sohaning yetishmovchiliklari hamrohlik qiladi. Ular o'z tanasining, xususan, og'iz bo'shlig'i a'zolarining fazodagi holatini aniq sezishmaydi, ya'ni ularda oral apraksiya (og'iz a'zolari harakat rejasini tuza olmaslik) va stereognoz (og'izdagi predmet shaklini seza olmaslik) buzilgan bo'ladi. Bola tili og'zining qayerida turganini, tishiga tegib turganini yoki labiga yaqinligini anglamaydi. Demak, dizartriyani samarali korreksiyalash uchun fanning bir nechta turdosh yo'nalishlarini - neyrofiziologiya, nevrologiya, sensor integratsiya, klinik psixologiya va maxsus pedagogikani tizimli ravishda bir nuqtaga birlashtiruvchi integrativ yondashuv shunchaki xohish emas, balki hayotiy va ilmiy zaruriyatdir.

Integrativ yondashuv tasodifiy gipotezalarga emas, balki jahon fanida tan olingan asab tizimining funksional tizimlari haqidagi fundamental ta'limotlarga (P.K. Anoxin, L.S. Vigotskiy, A.R. Luriya) tayanadi.

L.S. Vigotskiyning oliy ruhiy funksiyalarning tizimli va iyerarxik tuzilishi haqidagi qonuniyatiga ko'ra, nutq buzilishi hech qachon izolyatsiya qilingan holda mavjud bo'lmaydi. U o'zi bilan garmoniyada bo'lgan boshqa ruhiy jarayonlar (diqqat, operativ xotira, vizual va fazoviy tafakkur, gnostik hislar) bilan chambarchas zanjir hosil qiladi. Shuning uchun nutqdagi nuqsonni faqat nutq a'zolarini mashq qildirish orqali tuzatishga urinish - bu daryoning quyilish joyini tozalab, uning patologik bulog'iga e'tibor bermaslik bilan barobardir. A.R. Luriyaning bosh miyaning uchta funksional bloki haqidagi konsepsiyasi integrativ logopedik mashg'ulotlarning arxitekturasini belgilab beradi:

Birinchi blok (energetik blok yoki miya tonusini boshqaruvchi blok) - bu blok dizartriyada doimo aziyat chekadi, chunki bolada umumiy psixomotor lanjlik yoki o'ta qo'zg'aluvchanlik bo'ladi.

Ikkinchi blok (axborotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash bloki) - bu yerda sensor signallar integratsiyasi sodir bo'ladi.

Uchinchi blok (harakatlarni dasturlash, regulyatsiya qilish va nazorat qilish bloki) - bu blok bevosita nutq aktining kinetik va kinematik dasturini tuzadi.

Integrativ yondashuv ushbu uchala blokning faoliyatini bir vaqtda stimulyatsiya qilishni talab etadi.

Neyroplastiklik va uning korreksion imkoniyatlari. Miyaning plastiklik xususiyati, ayniqsa, 3 yoshdan 9 yoshgacha bo'lgan davrda o'ta yuqori cho'qqiga chiqadi. Bosh miya po'stlog'ining shikastlangan neyronlari o'z funksiyasini to'g'ridan to'g'ri bajara olmasa-da, agar unga tashqi muhitdan ko'p qirrali, tizimli va intensiv ravishda bir-birini qo'llovchi stimullar yuborilsa, sog'lom neyronlararo muqobil asabiy tarmoqlar (sinapslar) shakllana boshlaydi. Integrativ yondashuv pedagogik va tibbiy jarayonlarni oddiy mexanik ravishda ketma-ket bajarish emas, balki ularni logopedik mashg'ulotning ichki metodik to'qimasiga singdirib yuborish demakdir. Logopedik mashg'ulot faqatgina tilni harakatlantirish darsi bo'lmay, u bir vaqtning o'zida bolaning jismoniy mushak tizimini normallashtiruvchi kinezoterapiya, nevrologik tonusni boshqaruvchi refleksoterapiya, his-tuyg'ularni va irodani tarbiyalovchi psixoterapiya seansiga aylanishi lozim. Har xil sensor tizimlardan (ko'rish, eshitish, taktil, vestibulyar, proprioseptiv) keladigan signallar sinxron ravishda bitta mashg'ulotda birlashtirilganda, kompensatorlik mexanizmlari jadal ishga tushadi va bu an'anaviy korreksiya muddatini ikki-uch barobargacha qisqartirish imkonini beradi.

Tibbiy integratsiyaning amaliy logopedik mashg'ulot ichidagi ajralmas qismi - bu differensiyalashgan logopedik massaj va fizioterapiyaning sinxronligidir. Mashg'ulot boshlanishidan oldin bolaning nutq apparati refleksogen zonalari (bo'yin-yoqa zonasi, yuz, lablar, til, yumshoq tanglay) tahlil qilinadi va mushaklar holatiga qarab massaj turi tanlanadi. Dizartriyadagi gipertonus (spastiklik) holatida massaj faqatgina bo'shashtiruvchi, silliqlovchi va yengil tebranma harakatlar bilan, sekin sur'atda bajariladi. Massaj samaradorligini oshirish uchun u fizioterapiya bilan integratsiya qilinadi: masalan, yuz mushaklariga issiq kompresslar, parafin yoki ozokerit qo'yilgandan so'ng yoki maxsus dori moddalari bilan o'tkazilgan elektroforez muolajasidan so'ng 15–20 daqiqa ichida bo'shashtiruvchi logopedik massaj bajariladi va massaj ketidan darhol faol artikulyatsion mashqlarga o'tiladi. Gipertonus (lanjlik) kuzatilganda esa massaj qisqa, tezkor, surtuvchi, siquvchi va vibratsiyali harakatlar bilan, maxsus logopedik zondlar (Novikova zondlari) yordamida mushaklarni faollashtirish uchun o'tkaziladi. Bunda kriyoterapiya (muz bo'lakchalari bilan mahalliy sovuq ta'sir ko'rsatish) usuli qo'llanilib, mushaklar tonusi sun'iy ravishda reflektor yo'l bilan ko'tariladi va shu zahotiyog, ya'ni mushaklar tayyor bo'lgan soniyalarda tovushlarni mexanik va faol qo'yish bosqichi boshlanadi.

Bunday tibbiy-pedagogik integratsiya nutq apparatining patologik mexanik qarshiligini sindiradi va bolaga o'z a'zolarini ixtiyoriy boshqarish imkonini beradi.

Sensor integratsiya texnologiyasi (A. Jan Ayres prinsipi asosida) bolaning barcha sezgi a'zolarini logopedik dars ichida bir vaqtda va tizimli boyitishni nazarda tutadi. Dizartriyali bolada dars faqat eshitish va ko'rish kanali bilan cheklansa, neyronlar faolligi tez so'nadi. Integrativ mashg'ulotda bola nafaqat tovushlarni eshitadi

va rasmlarni ko'radi, balki taktil, proprioseptiv va vestibulyar sezgilarini ham ishga soladi. Tovushlarni avtomatlashtirish va nutqda mustahkamlash jarayonida "sensor hovuzlar" va har xil sirtli materiallardan foydalaniladi. Bola o'rganayotgan harfini yoki bo'g'inini nafaqat daftarda yozadi, balki uni har xil haroratdagi qum, guruch yoki mosh to'ldirilgan idishlar ichidan barmoqlari bilan qidirib topadi, g'adir-budur tugmacha yoki tabiiy tosh sirtlarida barmoqlari bilan yurib, har bir qadamda maqsadli tovushni talaffuz qiladi.

"Raqamli o'zaro sensorika" uslubida har bir o'rganilayotgan tovush ma'lum bir sensor predmet va tana hissi bilan integratsiya qilinadi. Masalan, "S" tovushini (hushtaksimon tovush) avtomatlashtirishda bola qo'lida sovuq muz bo'lagini yoki silliq metall sharni ushlab turadi (chunki "S" - akustik va sensor jihatdan sovuq tovush hisoblanadi), "Sh" tovushini (shivirllovchi tovush) aytganda esa issiq, momiq, yumshoq matoni yoki junli o'yinchoqni silaydi. Bu kabi ko'p tomonlama, ko'p kanalli sensor rag'batlantirish (multisensor afferentatsiya) miyaning assotsiativ maydonlarini, ayniqsa, chakka-tepa-ensa tutashgan joyidagi (TPO zonasi) oliy sensor integratsiya markazini faollashtiradi. Bu esa dizartrik bolalarda tubdan nuqsonli bo'lgan o'z tanasini va nutq a'zolarini ichki tomondan his qilish (kinestetik gnozis) qobiliyatini mukammal darajada qayta tiklaydi.

Psixolingvistik va neyropedagogik yondashuvlar integratsiyasi. Dizartriyani korrektsiyalash jarayonida faqatgina mexanik, izolyatsiya qilingan tovush talaffuzini to'g'rilash ishning atigi o'ttiz foizini tashkil etadi. Eng katta va tizimli muammo - qo'yilgan toza tovushlarni bolaning jonli, erkin, kundalik muloqot nutqiga olib kirish, ya'ni avtomatlashtirish va differensiallash (o'xshash tovushlarni ajratish) bosqichida paydo bo'ladi. Logopediya amaliyotida mashhur bo'lgan "Logoped xonasi fenomeni" aynan dizartriya da yaqqol ko'rinadi: bola logoped xonasida, uning nazorati ostida barcha so'zlarni va tovushlarni juda chiroyli va toza aytadi, biroq xonadan chiqib, o'z tengdoshlari yoki ota-onasi bilan gaplashganda yana o'sha g'uldiragan, tushunarsiz va nuqsonli nutq modeliga qaytadi. Neyrofiziologik nuqtai nazardan, buning sababi – bolaning miya po'stlog'ida yillar davomida shakllangan va mustahkam o'rnashib qolgan patologik dinamik stereotipning (noto'g'ri gapirish tizimining) o'ta barqarorligidir. Logoped qo'ygani yangi, toza tovush tizimi esa hali miyada juda zaif, mo'rt va yuzaki dinamik stereotip hisoblanadi. Har qanday hissiy hayajon yoki charchoq holatida miya o'ziga oson va o'rgangan eski patologik yo'ldan ketishni afzal ko'radi. Ushbu chuqur muammoni hal qilish uchun logopedik mashg'ulotlarga psixolingvistik va neyropedagogik integratsiya strategiyalarini chuqur singdirish shart.

Logoritmika va art-terapevtik metodlarning integratsiyasi. Dizartriyaning eng sezilarli va klinik jihatdan qiyin bartaraf etiladigan belgilaridan biri bu nutqning prosodik (ohangdorlik) tomonining chuqur parchalanishidir. Dizartrik bolaning nutqi ichki musiqiy ritmdan mahrum bo'ladi; u yo o'ta monoton, robotik, hissiyotsiz bo'ladi yoki nafas yetishmasligi sababli so'zlarning oxiri yutilib, portlashlar bilan chiqadi (nutq ekspressiyasi buzilishi). Nutqning tabiiy ohangdorligini, intonatsion rang-barangligini va to'g'ri fiziologik nutqiy nafasni qayta tiklash uchun logopedik dars tarkibiga logoritmika (logopedik ritmika) metodikasi organik tarzda integratsiya qilinadi. Logoritmika - bu inson tanasi harakati, musiqiy ohang va so'zning (nutqning) biologik hamda pedagogik trilogiyasidir. Integrativ logopedik dars davomida bola maxsus tanlangan klassik musiqalar (Motsart terapiyasi) yoki ma'lum bir ritmik sur'atga ega bo'lgan bolalar musiqalari ostida motor mashqlarni bajaradi. Bu yerda asosiy qoida - har bir nutqiy bo'g'in yoki so'z jismoniy harakat va musiqiy takt bilan sinxron kelishi shart. Musiqaning sur'ati tezlashganda bola o'z harakatlarini va nutqini tezlashtiradi, sur'at sekinlashganda esa nafasini qorin (diafragma) orqali rostlab, so'zlarni cho'zib va ohangdor qilib talaffuz qiladi. Masalan, nutqiy nafas va ritmni shakllantirishda "Dengiz to'lqinlari" logoritmik o'yini qo'llaniladi: bola musiqa ostida qo'llarini silliq ko'tarib, ichida chuqur nafas oladi va qo'llarini tushirish jarayonida nafasini unli tovushlarni (A-O-U-I) silliq cho'zish orqali chiqaradi.

Bu mashqlar miyadagi harakat va eshitish markazlarini o'zaro muvofiqlashtiradi, boladagi asabiy taranglikni yumshatadi, nutq apparatining duduqlanishga o'xshash spazmlarini bartaraf etadi va nutqning umumiy ravonligini ta'minlaydi.

Art-terapiya elementlari (izoterapiya - rasm chizish, loy va plastilin terapiyasi, qum terapiyasi, pasm-terapiya) integrativ logopedik mashg'ulotning ayniqsa yakuniy va emotsional qismida yuqori natija beradi. Dizartriya bola o'z tengdoshlari oldida gapira olmagan va ko'p rad etilgani sababli unda chuqur ruhiy komplekslar, o'ziga ishonchsizlik va darslarga nisbatan salbiy munosabat (pedagogik qarshilik) shakllangan bo'ladi. Art-terapiya ana shu ruhiy to'siqlarni eritishga xizmat qiladi. Mashg'ulot davomida bola o'zi o'rgangan yoki qo'yilgan qiyin tovushning (masalan, "R" yoki "L" tovushi) ramziy tasvirini yorug'lik tarqatuvchi maxsus qum stollarida barmoqlari bilan chizadi. Loy yoki yumshoq aqlli gillar bilan ishlash, ulardan dars qahramonlarini yasash va ular nomini toza talaffuz qilish jarayonida barmoq uchlaridagi minglab mayda retseptorlar faollashadi. Bu taktil kontakt bosh miyaning hissiyotlar va instinktlarni boshqaruvchi limbik tizimiga to'g'ridan to'g'ri tinchlantiruvchi va rag'batlantiruvchi signallar yuboradi. Natijada bolaning qonida stress gormoni (kortizol) kamayib, quvonch gormoni (endorfin) ajraladi. Bola logopedik darsni og'ir majburiyat yoki davolanish muolajasi deb emas, balki o'z ijodini namoyish etadigan qiziqarli va xavfsiz dunyo deb qabul qiladi, bu esa uning nutqiy faolligini ichki motivatsiya hisobiga keskin oshiradi.

Tayyorlov va tonusni muvozanatlash bosqichi. Logopedik mashg'ulotlarning ushbu bosqichida bevosita tovush qo'yishga o'tilmaydi, chunki mushaklar patologik holatda turganda tovush qo'yishga urinish noto'g'ri kompensator harakatlarni shakllantiradi. Bu bosqichning asosiy maqsadi - nutq apparati va butun tana mushaklarining tonusini normal (eytonus) holatga keltirishdir. Darslarning yetakchi tarkibiy qismi sifatida differentsiyalashgan logopedik massaj, bo'yin va yuz sohasi fizioterapiyasi, kontrastli kriyoterapiya hamda tana muvozanatini tiklovchi umumiy kinezologik mashqlar parallel olib boriladi. Bola o'z tanasining o'qini, og'iz bo'shlig'i a'zolarining chegaralarini his qilishni boshlaydi.

Bu integrativ modelning eng dinamik va uzoq muddatli yadrosi hisoblanadi. Bu bosqichda an'anaviy logopedik metodlar innovatsion neyropedagogik texnologiyalar bilan chuqur sintez qilinadi. Tovushlarni mexanik va instruktiv usullarda qo'yish jarayonida har bir mashg'ulotga bioenergoplastika (ya'ni til mashqini qo'l barmoqlari harakati bilan sinxron bajarish) va sensor integratsiya (taktil, akustik va tana hissiyotlarini birlashtirish) qoidalari singdiriladi. Bola har bir tovushni nafaqat talaffuz qiladi, balki uning mexanik, kinematik va sensor modelini o'z miyasida qaytadan quradi.

Tovush qo'yilgach, u darhol bo'g'in va so'zlarda, sensor hovuzlar va kinezologik platformalardan foydalanish holida avtomatlashtiriladi.

Kommunikativ-faollashtirish va ijtimoiylashuv bosqichi. Ushbu yakuniy bosqichning bosh maqsadi - miyada shakllangan yangi va toza nutqiy stereotipni bolaning mustaqil, erkin va hayotiy nutq faoliyatiga to'liq va muvaffaqiyatli ko'chirishdir. Mashg'ulotlar butunlay psixolingvistik rolli o'yinlar, teatr pedagogikasi, logoritmik darslar va art-terapevtik ko'rgazmalar shakliga o'tkaziladi. Bola o'z nutqini nazorat qilishni ongli darajadan ong osti (avtomatik) darajaga o'tkazadi. Bu bosqichda nutq nafaqat tovushlar to'plami, balki bolaning jamiyatga, tengdoshlari muhitiga faol moslashishi va o'zligini namoyon qilish quroli sifatida shakllantiriladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot integrativ yondashuvning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, ilmiy adabiyotlarni o'rganish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Metodologik asos sifatida P.K. Anoxinning funksional tizimlar nazariyasi, L.S. Vigotskiyning oliy ruhiy funksiyalar haqidagi ta'limoti hamda A.R. Luriyaning bosh miyaning funksional bloklari konsepsiyasi olindi. Ushbu yondashuvlar dizartriyaning korreksiyalashda logopedik, psixologik va neyropedagogik ta'sir vositalarini integratsiyalash imkoniyatlarini ilmiy asoslashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Maxsus pedagogika va defektologiya sohasida olib borilgan ko'plab ilmiy-eksperimental tadqiqotlar hamda klinik kuzatishlar dizartriyaning korreksiyalashda integrativ yondashuvning an'anaviy metodikalardan bir necha barobar ustun ekanligini yaqqol isbotlamogda. Kuzatishlar va statistik tahlillarga ko'ra, faqat an'anaviy uslubda (izolyatsiya qilingan artikulyatsion gimnastika va mexanik tovush qo'yish) o'tkazilgan darslarda o'rtacha va og'ir darajadagi dizartriya bolalarda bitta murakkab tovushni (masalan, "R", "L" yoki hushtaksimon tovushlarni) qo'yish va uni jonli nutqda to'liq mustahkamlash uchun o'rtacha 6 oydan 9 oygacha uzoq muddat talab etiladi. Hatto shunda ham retsidivlar (ortga qaytishlar) ko'rsatkichi yuqori bo'lib qoladi. Integrativ yondashuv modelidan foydalanilganda esa xuddi shunday klinik manzaraga ega bo'lgan bolalarda ushbu ko'rsatkich o'rtacha 3 oydan 5 oygacha qisqaradi. Eng muhimi, yangi qo'yilgan tovushlarning nutq oqimiga singib ketish va barqarorlik ko'rsatkichi deyarli to'qson foizni tashkil etadi.

Yuqori samaradorlikni ta'minlovchi fundamental omillar. Integrativ logopedik darslarning bunday yuqori akademik va amaliy samaradorlik ko'rsatkichlari quyidagi ilmiy-fiziologik omillar bilan asoslanadi:

Bir vaqtning o'zida vizual, akustik, taktil, proprioseptiv va motor zonalarning bitta koordinatsiyalangan mashg'ulot ichida qo'zg'atilishi miya po'stlog'ining umumiy bioelektr va funksional tonusini keskin oshiradi. Bu esa shikastlangan sohalar atrofida yangi, sog'lom neyronlararo asabiy zanjirlarning (sinapslarning) shakllanishini va miya kompensatsiyasini maksimal darajada tezlashtiradi.

Psixologik qulaylik va yuqori ichki motivatsiya. Art-terapiya, logoritmika va o'yin psixolingvistikasining dars tarkibiga kiritilishi bolani og'ir pedagogik charchashdan, asab tizimining toliqshidan va asabiylashtirishdan (nevrotizatsiyadan) ishonchli himoya qiladi. Bola mashg'ulotni o'ziga nisbatan o'tkazilayotgan tazyiq yoki dars deb emas, balki qiziqarli hayotiy o'yin deb qabul qilganligi sababli, uning ichki bilish va nutqiy faolligi tabiiy ravishda uyg'onadi.

Tibbiy muolajalar bilan pedagogik ta'sirlarning mukammal vaqtinchalik mos kelishi (sinxronligi) dori-darmonlar ta'sirida miyada paydo bo'lgan yangi funksional imkoniyatlarni pedagogik ko'nikmalar bilan mustahkam sementlaydi. Bu esa korreksiya qilingan nutqning bola hayajonlanganda yoki vaqt o'tgach qayta buzilib ketish (ortga qaytish) xavfini butunlay yo'q qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bolalarda markaziy va periferik asab tizimining organik yetishmovchiliklari natijasida kelib chiquvchi dizartriya kabi chuqur va tizimli nutq patologiyasini logopedik mashg'ulotlar orqali korreksiyalashda integrativ yondashuv zamonaviy maxsus pedagogika va defektologiyaning eng ilg'or, samarali va bugungi kunda muqobili bo'lmagan strategik yo'nalishidir. Dizartriyaning klinik-fiziologik tabiati va uning patogenetik mexanizmlari shuni qat'iy ko'rsatadiki, bu nuqson faqatgina ayrim nutq a'zolarining mexanik muammosi bo'lmay, balki butun bosh miya tizimining global inervatsiya va koordinatsiya buzilishidir. Binobarin, ushbu nuqsonga qarshi olib boriladigan korreksion-pedagogik kurash ham faqatgina tor doiradagi artikulyatsion mashqlar bilan cheklanib qolmay, tizimli, ko'p tarmoqli va integrallashgan xarakterga ega bo'lishi zamonaviy ilm-fan talabidir.

Logopedik mashg'ulotlar jarayoniga bolalar nevrologining farmakoterapiyasini oqilona va vaqt jihatidan sinxron singdirish, differensiyalashgan massaj, kriyoterapiya, kinezologik bioenergoplastika (qo'l va til harakatlari birligi), sensor integratsiya qonuniyatlari, musiqiy-motorik logoritmika va hissiy art-terapiya elementlarini bitta metodik dars ssenariysida uyg'unlashtirish bolaning faqatgina nutq apparatini emas, balki uning butun asab tizimini funksional qayta tiklashga xizmat qiladi. Integrativ yondashuv bolaning nafaqat talaffuzini to'g'rilaydi va nutqini ravon qiladi, balki uning oliy ruhiy funksiyalarini - tafakkurini, diqqatini, operativ xotirasini, hissiy-irodaviy sohasini bir butunlikda yuksaltiradi. Bu esa bolani ruhan kuchli, o'ziga ishongan, nuqsonlardan xoli va jamiyatda o'z munosib o'rnini topa oladigan yetuk, komil shaxs qilib tarbiyalash imkonini beradi.

Ushbu zamonaviy integrativ korreksiya modelini barcha maktabgacha va maktab ta'limi tizimidagi ixtisoslashtirilgan muassasalar, logopedik markazlar va inklyuziv ta'lim amaliyotiga keng, chuqur va tizimli joriy etish zamonaviy defektologiya fani va amaliyoti oldida turgan eng dolzarb va sharafli vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. D.A. Nurkeldiyeva, M.U. Xamidova. Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar diagnostikasi. - Toshkent, 2016.
2. Ayupova M.Y. Nutq nuqsonlarini diagnostikasida neyropsixologik yondashuv. - Toshkent, 2020.
3. Ayupova M.Y. Logopediya. - T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.
4. P.M. Po'latova, L.Sh. Nurmuxamedova, D.B. Yakubjonova va boshqalar. Maxsus pedagogika. - Toshkent, 2014.
5. L.R. Mo'minova, Sh.M. Amirsaidova, Z.N. Mamarajabova, M.U. Xamidova, D.B. Yakubjonova, Z.M. Djalolova, N.Z. Abidova. Maxsus psixologiya. - Toshkent, 2013.
6. Murodova N.A. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqiy rivojlanishi va profilaktikasi. - Toshkent: ILM-ZIYO, 2019. - 180 b.
7. Volkova L.S. Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических вузов. - Москва: ВЛАДОС, 2008. - 528 с.
8. Fomicheva M.E. Воспитание у детей правильного произношения. - Воронеж: НПО "МОДЭК", 2011. - 204 с.
9. Хваттсев М.Е. Логопедия: Книга для преподавателей и студентов. - Москва: Просвещение, 2005. - 315 с.
10. Pravdina O.V. Логопедия. -Москва: Просвещение, 1973. - 272 с.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.